

Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalarda Zorunlu Eğitim Sürecini Etkileyen Değişkenler

The Variables Affecting The Compulsory Education Process in Disadvantageous Sociologic Classes

Mehmet ÖZBAŞ^a

^aErzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Erzincan, Türkiye.

Öz

Türkiye’de ilk ve ortaokullar ile liseler 12 yıllık kademeli (4+4+4) zorunlu eğitim sürecini oluşturmaktadırlar. Öğrencilerin, zorunlu öğrenim kademelerini oluşturan ilk ve ortaöğretim süreçlerinden, temel hak ve özgürlükler doğrultusunda yararlandırılmalarının sağlanması anayasal bir gerekliliktir. Bu bağlamda, özellikle “eğitim hakkı” çok önemli bir temel hak ve özgürlük türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu eğitim sürecinde, “eğitim hakkından” amaçlanan yönde yararlanamayan en önemli sosyolojik kesimler ise yoksul ve özellikle dezavantajlı aile çocuklarıdır. Araştırmanın amacı, çocukları zorunlu eğitim sürecinde öğrenim gören dezavantajlı ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerini saptamaktır. Araştırmada, ayrıca dezavantajlı ailelerin çocuklarının zorunlu eğitim sürecine etki eden sosyolojik değişkenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, 2017 yılında Erzincan ili merkez ilçesine bağlı 3 mahalle ile 1 beldede gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, dezavantajlı mahalleler ile beldenin tespitinde, okullaşmalarında yoğun sorunlar yaşanan öğrencilerin bulunduğu okullar dikkate alınmıştır. Araştırma sürecinde “Dezavantajlı Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Anketi” kullanılmıştır. Araştırma, 104 öğrenci ailesiyle aile ortamlarında yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, dezavantajlı yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren 4 ilkokul ile 3 ortaokulun yöneticilerinin de görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma bulgularına göre, dezavantajlı sosyolojik tabakalarda annelerin % 56’sı ilkokul mezunu bile değildir. Dezavantajlı öğrencilerin babalarının % 60’ı; ancak ilkokul mezunudur. Dezavantajlı ailelerin büyük bir çoğunluğu sosyal güvenceden yoksundur. Araştırma sonuçlarına göre dezavantajlı sosyolojik tabakalarda eğitimin, özellikle sosyal getirileri en yüksek düzeyde olan zorunlu eğitimin temel bir ihtiyaç olarak algılanmadığı ortaya çıkmıştır. Dezavantajlı ailelerin en temel ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan mahrum oldukları anlaşılmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda, dezavantajlı çevrelerde, ivedilikle ebeveyne istihdam ağırlıklı yetişkin eğitimi faaliyetleri başlatılması önerilmiştir.

Abstract

Elementary and secondary education schools and high schools in Turkey are within the 12-year gradual (4+4+4) compulsory education process. Providing students’ benefiting from elementary and secondary education processes as the grades of compulsory education in accordance with fundamental rights and freedoms is a constitutional necessity. In this sense, especially “the right of education” is considered as an essential fundamental right and freedom. During the compulsory education process, the classes which cannot benefit from the “right of education” as objected include the children of poor and disadvantageous families. The purpose of the research was to determine the socio-economic properties of the disadvantageous families whose children were studying in compulsory education process. In the research, it was also aimed to specify the sociological variables affecting the compulsory education process of disadvantageous families. The research was carried out in 3 neighborhoods and 1 town affiliated to Erzincan provincial district in 2017. In the research, the schools experiencing serious problems for schooling of the students were regarded while determining the disadvantageous neighborhoods and town. During the research process, “The Questionnaire for Schooling of Disadvantageous Families’ Children” was used. The research was carried out using face-to-face interview method with families of 104 students in family environments. In the research, views of the directors of 4 elementary education and 3 secondary education schools in disadvantageous residential areas were also asked. According to the research results, 56% of the mothers in disadvantageous sociological classes were not even elementary education graduates. Moreover, 60% of the fathers of disadvantageous students were elementary education graduates. Majority of the disadvantageous families were deprived of social security. According to the research results, it was revealed that education, compulsory education especially with the highest level of social benefits, in disadvantageous social classes was not perceived as a basic need. Disadvantageous families were understood to be deprived of meeting their most basic needs. In accordance with the research results, it was suggested to urgently start adult training activities based upon employment of parents in disadvantageous surroundings.

Anahtar Kelimeler

yoksulluk
dezavantajlılık
dezavantajlı mikro
sosyolojik tabakalar
dezavantajlı aileler
zorunlu eğitim
dezavantajlı öğrenci

Keywords

poverty
disadvantageousness
disadvantaged micro
sociological classes
disadvantageous families
compulsory education
disadvantageous student

Extended Abstract

Introduction

One of the most solid reasons of disadvantageousness is income inequality created and sustained superficially between social classes. Disadvantageous sociological classes' benefiting from education and health services and employment opportunities at a fairly low level is possible to be mentioned as one of the basic reasons for disadvantageousness. Micro sociological classes mostly struggle to survive in suburbs and slums of cities.

Problem Status

Disadvantageous classes struggle for their life at hunger threshold below the poverty limits. Disadvantageous families' children cannot benefit from educational opportunities, especially from compulsory education opportunities as they should benefit. Children of disadvantageous families fail in national and international exams, and do not have the opportunity of developing themselves academically.

Purpose

In a democratic country, one of the driving powers that will provide total social development includes individuals. And the importance of compulsory education in both social and personal development of the educated individuals is remarkable. In this research, it was aimed to determine the socio-economic and sociological variables affecting the schooling of disadvantageous families' children during the compulsory education process.

Method

The research was a descriptive study aiming to define the current situation related to disadvantageous students. The research was carried out in Erzincan in 2017. In the research, the questionnaire used in the study of Özbaşı and Avcı titled as "Views of Families Related to Sociological and School-Based Variables that Affect Schooling Process of Children with Poor Families" (2013) was used after revision. The content validity of the questionnaire was analyzed by sociologists and pedagogues. In order to determine reliability level of the research questionnaire, the first implementation was performed between 8 and 17 December 2016, and the second implementation was performed between 3 and 16 January 2017. Families of 34 disadvantageous students participated into the implementations. The reliability level of the questionnaire was determined to be 87.3%. The descriptive data were analyzed considering the frequency (f) and percentage (%) distributions. The data related to the sociological properties of the families were analyzed using 3-point grading approach.

Findings and Interpretation

In disadvantageous families, 42% of the mothers were illiterate, and 13.3% mentioned themselves as only literate. The rate for illiterate fathers was 11.5%, and the rate for the literate fathers was also the same. According to the research results, nearly all of the mothers were housewives (97.1%), namely unemployed. The most significant reason for mother unemployment was their being deprived of educational opportunities in their educational period. In disadvantageous sociological classes, a significant rate of the students' fathers (37%) was unemployed. Although the unemployment rate was high, employment of the families was on the fathers. Majority of the families were deprived of social security (76%). In 104 disadvantageous families, when the families with children above 8 were considered, the number of children as average was determined to be over 4.01. According to these findings, the number of individuals in a family was more than 6.01 including the parents.

Nearly 1/3 of the disadvantageous families had "no" income. Whereas only 14% of the disadvantageous families had monthly income between 1001-1500 TL, none of 104 families had monthly income over 1500TL. Nearly 80% of the disadvantageous families emphasized that their monthly income level was insufficient to make their living.

Conclusion, Discussion and Suggestions

The most dramatic results of this research were related to inadequacy in educational levels of the parents in families belonging to disadvantageous sociological classes. In disadvantageous sociological classes, more than half of the mothers were not even elementary education graduates. The rate for the mothers who had no education, namely who were illiterate was at a dramatic level. The families in disadvantageous sociological classes regarded basic physiological and security needs of both themselves and their children rather than the compulsory education due to the absence or inadequacy of income. Mothers' lack of education, having no social security, having no, impermanent, or inadequate income, life condition below hunger threshold trivialized compulsory education in sociological classes including disadvantageous families. In disadvantageous sociological classes, employment-focused adult training should be provided to the parents in accordance with their needs and interests.

1. Giriş

Dezavantajlılık, sosyal tabakalar arasında eşitsizlik yaratan ve yaşanan en önemli kitlesel olumsuzluklardan biridir. Sosyolojik olarak ise daha çok mikro sosyo-ekonomik çevrelerde yaşanan sosyal, ekonomik, politik, kültürel, eğitsel, bireysel vb. her türlü imkânsızlıklarla ilgilidir. Dezavantajlı sosyo-ekonomik çevreler, birbirine benzeyen sosyal tabakaların birlikte yaşadıkları yoğun kitlesel imkânsızlık ve olumsuzlukların somutlaşmış kanıtlarıdır.

Dezavantajlı Sosyolojik Tabaka Çocuklarının Zorunlu Eğitim Sürecinde Okullaşmalarını Etkileyen Değişkenler

Dezavantajlılığın en somut sebeplerinden biri, sosyal tabakalar arasında yapay olarak yaratılan ve yaşatılan gelir adaletsizliğidir. Dezavantajlı sosyolojik tabakaların temel hak ve özgürlükler, eğitim ve sağlık hizmetleri ile istihdam imkânlarından; olabildiğince alt düzeyde yararlanmaları da dezavantajlılığın temel sebepleri olarak sıralanabilir. Yerleşim birimlerinin, özellikle kanalizasyon, yol, su, aydınlatma, ısınma ve çevre temizliği gibi birçok temel alt yapı hizmetlerinden yoksunluğu, sosyo-ekonomik olumsuzluklara temel teşkil eden en önemli değişkenler arasındadır. İnsanca yaşamın gereklilikleri arasında yer alan eğitim imkânları, park, bahçe, oyun alanları, kişisel gelişim merkezleri ile güzel sanatlar ve spor fırsatları gibi genel üst yapı hizmetlerinden yoksunluk da bireyleri olumsuz biçimde etkileyen yaşam biçimleri arasında sınıflandırılabilir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011; Özbaş, 2011). Alt ve üst yapı hizmetlerine ilişkin imkânsızlıklar, bireysel ve ailevi olumsuzluklarla birleştiğinde, daha farklı bir sosyo-patolojik durum ortaya çıkmakta; dezavantajlı mikro sosyo-ekonomik çevre ve tabakalar belirlemektedir. Dezavantajlı mikro sosyo-ekonomik çevrelerde, “dezavantajlılık olgusal problemi”, insanlar için hayatın tüm aşamalarında, onların bütün gelişimsel özellik ve yönlerini etkileyen olumsuzluklar yaratmaktadır (Alicı, 2002; Çınar, 2015; Jäntti ve Danziger, 2000; Jesuit ve Smeeding, 2002; Koenig, 2000; Kutluca, 2012; Machin, 2006). Bu gibi mikro sosyo-ekonomik çevrelerde, benzer özelliklere sahip sosyolojik kitlelerin kümelendikleri görülmektedir. Benzeşik özelliklere sahip bu kitlelerin açlık, yoksulluk ve dezavantajlılıkla ilgili bütün problemleri; en derin bir şekilde yaşamak zorunda bırakıldıklarına tanık olunmaktadır. Mikro sosyolojik tabakalar, çoğunlukla kentlerin kenar mahallelerinde, gecekondu semtlerinde ya da varoşlarda yaşam savaşı vermektedirler.

Özellikle temel ve zorunlu eğitim süreçleri açısından ele alındığında, “dezavantajlı sosyolojik tabakalarda zorunlu eğitim uygulamalarını etkileyen değişkenlerin” neler olduğunun ayrıntılı bir şekilde tanımlanması gerekir. Bunları, kısaca “dezavantajlılık, dezavantajlı sosyolojik tabakalar, sosyolojik tabakalarda dezavantajlılık, dezavantajlı birey, dezavantajlı öğrenci, zorunlu eğitim, zorunlu eğitim sürecini etkileyen dezavantaj etkenleri” olarak sıralayabiliriz.

Dezavantajlılık: Yoksulluğun yarattığı bir problem olarak, bireylerin toplumsal yaşamda, ekonomide, eğitimde, politikada, sosyo-kültürel süreçlerde; kısaca yaşamın tüm alanlarında toplumun orta ve üst sosyolojik tabakalarından bireylere göre yaşadıkları tüm olumsuz koşullardır. Dezavantajlılık bireyleri, toplumun; genellikle alt sosyolojik tabakalarından kitleleri ülkelerinin total gelişme imkânlarından mahrum bıraktığı gibi küresel ölçekte dünyanın sahip olduğu imkânlardan da yoksun kılmaktadır.

Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalar: Genel olarak, başta gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizliklerin yarattığı olumsuzluklarla birlikte, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, sosyo-politik, eğitsel vb. her türlü imkânsızlıkları yaşamak zorunda olan sosyal çevrelerdir.

Sosyolojik Tabakalarda Dezavantajlılık: Dezavantajlı sosyolojik tabakalar, dezavantajlılığı, çoğunlukla sosyo-ekonomik açıdan yaşamaktadırlar. Bu nedenle en başta gelir yokluğu, yetersizliği, süresizliği, sosyal güvenceden yoksunluk, düşük sosyal statü, geçici veya mevsimlik işlerde çalışma, eğitime dayalı istihdam olanaklarından yararlanamamaktadırlar. Temel alt yapı ve üst yapı hizmetlerinden, sürekli ve düzenli istihdam olanaklarından, eğitime dayalı sosyal statü imkânlarından, yerleşim alanlarının merkezinde yoğunlaşan her türlü sosyo-kültürel, ekonomik, politik, eğitsel vb. imkânlardan yoksundur.

Dezavantajlı Birey: Daha çok aile öz geçmişine dayalı olmakla birlikte, bireyin öznel özelliklerini de kapsayan olumsuz yaşam koşullarıyla ilgili yetersizlikleridir. Bu bağlamda eğitimsizlik başta olmak üzere, düşük öğrenim düzeyi, yoksulluk sınırlarının çok altında açlıkla pençelesen yaşam koşullarına sahip olma, temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayamama, sürekli istihdam olanaklarından ve sosyal güvenceden mahrum olma dezavantajlı bireylere ait temel değişkenlerdir.

Dezavantajlı Öğrenci: Kentlerin ya da sosyal yaşam alanlarının çevrelerinde yaşadıklarından dolayı merkezin sahip olduğu alt ve üst yapı hizmetlerinden gereği gibi yararlanamayan; eğitim bazında adrese dayalı kamusal eşitsizlik ve sosyal adaletsizlikler yaşayan öğrencidir. Yaşadığı aile ve sosyal çevre imkânları olumsuz, anne, baba; özellikle anne

öğrenim durumu yetersiz, arkadaş çevresi etkili ve yeterli yaşam koşullarından uzak, ailesinin gelir düzeyi düşük ve süresiz, sürekli ve ihtiyaçları karşılayabilen sosyal güvenceden yoksun öğrencidir.

Zorunlu Eğitim: Gelişmiş, demokratik, sosyal hukuk devletlerinde, temel eğitim ile ortaöğretim süreçlerini kapsayan öğretim sürecidir. Temel eğitim sürecini, okul öncesi eğitim ile ilk ve ortaokulların yer aldığı ilköğretim oluşturmaktadır. Ortaöğretim ise liselerin yer aldığı genel ve mesleki teknik ortaöğretim okul türlerinin bulunduğu öğretim kademesidir. Türkiye’de zorunlu eğitim, ilk ve ortaokulları içine alan ilköğretim ile liseleri kapsayan ortaöğretimden oluşmakta ve 4+4+4 şeklinde kademeli bir sistem olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de 12 yıllık öğrenim sürecinden oluşan kademeli zorunlu eğitim 2012-2013 öğretim yılından itibaren uygulanmaktadır. Demokratik gelişmiş ülkeler dünyasında, temel eğitim ve ortaöğretim süreçlerini kapsayan zorunlu eğitim sisteminde, temel eğitimin başlangıç kademesini oluşturan okul öncesi eğitimi daha büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma bazında ve özellikle zorunlu eğitim bağlamında düşünülecek olursa dezavantajlı öğrenciler ve aileleri için Türkiye açısından okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi hayati öneme haizdir. Çünkü dezavantajlı aileler ve çocuklarının total toplumsal ve bireysel gelişim süreçleri okul öncesi eğitim süreçleriyle başlatılabilir.

Zorunlu Eğitim Sürecini Etkileyen Dezavantaj Etkenleri: Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda zorunlu eğitime tam zamanlı devamın sağlanamaması, öğrencilerin başta temel fizyolojik gereksinimleri olmak üzere eğitim harcamalarına sürekli ekonomik destek sağlanamaması, dezavantajlı aile çocuklarının ilköğretimden ortaöğretime geçişlerinin ve ortaöğretim süreçlerinde okullaşmalarının yeterince gerçekleştirilememesi. Aile eğitimleri aracılığıyla ailelere eğitiminin öneminin kavratılamaması, ailelere çocuklarının okul yaşantılarına sürekli destek olma becerileri kazandırılmaması, zorunlu eğitim çağ nüfusunu oluşturan dezavantajlı aile çocuklarının ekonomik istismarı, çocuğun eğitiminin gereğince önemsenmemesi, geleneksel anlayış ve yaklaşımlar nedeniyle kız ve erkek çocuklarının; özellikle kız çocuklarının eğitiminin sürekliliğini ve onların yükseköğrenime erişimlerini sağlayacak bakış açılarının geliştirilememesi, etkili eğitim ve okul uygulamalarının geliştirilip hayata aktarılamaması vb. nedenlerdir.

Araştırmanın problemi

Dezavantajlı mikro sosyo-ekonomik çevrelerde yaşayan aileler; her yönden birçok insani yaşam imkânlarından yoksun bulduklarından dolayı daha çok temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının giderilmesine odaklanmaktadır. Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, bireyler; öncelikle insani varlığın korunması ve devamı kaygılarını taşıdıklarından “varlık-yokluk” mücadelesi içinde yaşamlarını sürdürmeye çabalamaktadırlar. Kendilerine benzeyen sosyolojik kesimlerin bulunduğu sosyal çevrelerde ve oldukça zor koşullarda, yaşama tutunmaya çalışmaktadırlar. Demokratik, çoğulcu, kozmopolit, heterojen ve refah düzeyi daha yüksek sosyal çevrelerde yaşayamama imkânsızlıkları da dezavantajlı kesimlerin temel problemlerinden biridir. Bu durum, aynı zamanda; dezavantajlı sosyolojik tabakaların “sosyal dışlanmışlık” deneyimleri yaşamlarına da neden olmaktadır.

Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, insanların yaşadığı en temel kaygılardan biri, insani varlığın; insan onuruna yaraşır bir biçimde sürdürülebilmesi kaygısıdır. Dezavantajlı mikro sosyo-ekonomik çevrelerde yaşayan insanlar, dezavantajlılığın yarattığı; olağanüstü olumsuzlukları aşarak, insani varlıklarını, doğal olarak devam ettirebilecek sağlıklı ve güvenli yaşam imkânlarından yoksundur. Dezavantajlı aileler, ekonomik açıdan en önemli problemleri gelir yokluğu veya hiçliği, gelirin süresizliği ya da yetersizliği nedenleriyle yaşamaktadırlar. Dezavantajlı kesimler; ayrıca yoksulluk sınırlarının olabildiğince altında, açlık sınırlarında yaşam mücadelesi vermektedir. Dezavantajlılar, açlık sınırlarında ya da yoksulluk sınırlarının çok altında imkânsızlıklara sahip olduklarından en temel fizyolojik ihtiyaçlarını bile gereği gibi karşılayamamaktadır. Bu nedenle fizyolojik varlığın devamını sağlayan yeme, içme gibi beslenmeyle ilgili en temel ihtiyaçlar dahi gereği gibi karşılanamamaktadır.

Dezavantajlı ailelerde, en temel fizyolojik gereksinimlerin karşılanamamasıyla birlikte güvenlik gereksinimlerinin karşılanmasında da sorunlar yaşanmaktadır. Dezavantajlı kesimler, homojen sosyolojik tabaka ve çevrelerde, yaşamak zorunda kalmaktadır (Akpolat, 2007; Gökçe, 1971; Gürel, 2001; Giddens, 1997; Hartmann, 2014; Rifkin ve Howard, 1997). Bunun nedeni, dezavantajlı tabakaların, toplumun çoğunluğunu oluşturan kesimlerden sosyal olarak dışlanmalarıdır. Dezavantajlıların oluşturduğu mikro sosyolojik çevreler, kentlerin merkez ve merkeze yakın sosyal çevrelerince dışlanabilmektedir. Dezavantajlı kesimler, dezavantajlılığın yarattığı sorunlar bir yana sosyal dışlanmışlık deneyimleri de yaşayabilmektedir (Boztepe, 2015). Dezavantajlılar, sosyo-genetik olarak, kentin genel ve merkezi imkânlarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Kentlerin imkânları; çoğunlukla kentlerin merkezinde yoğunlaşmaktadır. Dezavantajlı sosyolojik tabakalar ise kentlerin kenar mahallelerinde, gecekondu semtlerinde, kentlerin birçok alt ve üst yapı imkânlarından yoksun varoşlarında; kendilerini ilgilendiren devasa problemlerle mücadele etmek, boğuşmak zorunda kalmaktadırlar.

Dezavantajlı kesimlerde, temel kaygı insani varlığın sürdürülebilmesi zorunluluğudur. Dezavantajlı sosyal tabakalarda, ailelerin içinde bulunduğu olumsuz yaşam koşullarından, en çok etkilenen taraflar; kuşkusuz çocuklardır. Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, aileler, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktan çok insani varlıklarının devamını sağlamaya, sürdürmeye, yaşam için ayakta kalmaya çabalamaktadırlar. Dezavantajlı aile çocukları, eğitim imkânlarından, özellikle zorunlu eğitim imkânlarından dahi gereği gibi yararlanamamaktadırlar (Acar, 2006; Adaman ve Keyder, 2005; Gür ve Çelik, 2009; Giddens, 2005; Güvenç, 1997; Özbaş, 2015; Özden, 2010; Sal, 2015). Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda yaşayan aile çocukları hem ulusal hem de uluslararası sınavlarda, önemli düzeyde başarısızlıklar yaşamakta; akademik yönden kendilerini geliştirme fırsatları bulamamaktadırlar (OECD, 2016a; OECD, 2016b; OECD, 2016c).

Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, insani varlığın ihtiyaçlarının, insanca yaşam koşullarına uygun bir biçimde karşılanabilmesi problemi; yetişkinlerin olduğu kadar çocukların da en önemli problemlerinden biridir. Dezavantajlı sosyal çevrelerde, çocuklar ebeveynlerinin sosyal mirasını, sanki onların genetik kodlarıymış gibi yaşam boyu taşımak zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar, eğitim sürecinde; özellikle zorunlu eğitim çağında, eğitim imkânlarından gereği gibi yararlanamamaktadırlar. Çocuklar, okulla birlikte, kendilerini geliştirmek bir yana, ailelerinden kaynaklanan dezavantajlı yaşam koşullarını; kronik ve sosyo-genetik bir hastalık gibi nesilden nesile yaşamaya devam etmektedirler. Çocuklar için okul çağıyla birlikte, farklı birçok sorun daha ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise daha çok çocukların sosyal çevrelerinden ve ailelerinden kaynaklanan nedenlerle temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasıdır. Dezavantajlı çevrelerde, okul çağı çocukları, eğitim ihtiyaçlarından çok daha öncelikli olan beslenme ve giyimle ilgili temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanmakta; okulu ve eğitim sürecini ihmal etmektedirler (Combat Poverty Agency, 2002; MEB, 2016a; MEB, 2016b). Okul için gerekli akademik gelişme ve başarıya odaklanamayan öğrenciler ise okulda ve okulun bağlı bulunduğu sosyal çevrede, kişisel gelişim ve psikolojik yönden de güvensizlikle ilgili problemler yaşamaktadırlar.

Demokratik ülkelerde; sosyalleşme ve kültürlenme açısından en önemli öğrenim kademelerini zorunlu eğitim süreci oluşturmaktadır. Zorunlu öğrenim kademeleri ise okul öncesi eğitim, ilk ve ortaöğretim süreçlerinden ibarettir. Türkiye’de zorunlu öğrenim kademelerini ilk ve ortaokullar ile liseler oluşturmaktadır. Türkiye’de okulöncesi eğitimin zorunlu eğitim sürecinde yer almaması; özellikle dezavantajlı aile çocukları açısından çok önemli bir problemdir. Çünkü dezavantajlı aileler, sosyo-ekonomik açıdan en temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan ailelerdir. Okul öncesi eğitim döneminde, zorunlu kamusal eğitim imkânlarından yararlanamayan dezavantajlı aile çocukları, okul öncesi eğitimden yararlanan orta ve üst sosyo-ekonomik düzey aile çocuklarına göre, eğitimsel eşitsizliği en üst düzeyde yaşamaktadır. Dezavantajlı aileler ve çocukları hem okul öncesi hem de zorunlu eğitim sürecinde eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliğiyle sosyal adaletsizliği birlikte içselleştirmekte ve yaşamaktadırlar.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, dezavantajlı sosyolojik tabakalara mensup aile çocuklarının zorunlu eğitim süreçlerinde okullaşmalarını olumsuz yönde etkileyen sosyo-ekonomik ve sosyolojik değişkenlerin neler olduğunu tespit etmektir. Çağdaş, demokratik bir ülkede, total toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesinin önkoşullarından biri, genel bir sistem olarak bütün toplumun; toplumu oluşturan tüm bireylerin olabilecek en üst düzeyde geliştirilmelerinin temin edilmesidir. Ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel üst sistemlerin ihtiyaçlar, beklentiler ve değişim talepleri yönünde etkinliklerde bulunması için eğitim alt sisteminin fonksiyonel bir rol üstlenmesi gerekir. Eğitim alt sisteminin en önemli fonksiyonlarından biri zorunlu öğretim süreçlerinde, bütün çağ nüfusunun okullaşmasını; yani zorunlu eğitimin hedef kitlesini oluşturan bütün öğrencilerin okullarına tam zamanlı devamlarını sağlamaktır. Türkiye açısından bu olgu; ilk ve ortaokullarla liseleri kapsayan 4+4+4 kademeli eğitimin 5,5 ile 17,5 yaş çağ gruplarındaki tüm öğrenciler için % 100 okullaşma oranlarında gerçekleştirilmesidir. Zorunlu eğitim çağ nüfusunu oluşturan tüm hedef kitlenin ne oranda okullaştırıldığı ise geniş kapsamlı araştırmalarla ortaya konulması demokratik bir yönetimin şeffaflığını sağlayacak hesap verebilirlik mekanizmaları açısından son derece önemlidir. Demokratik bir ülkede, total toplumsal kalkınmayı sağlayacak itici güçlerden biri eğitilmiş bireylerdir. Eğitilmiş bireylerin hem sosyal hem de kişisel gelişiminde ise zorunlu eğitimin önemi oldukça büyüktür. Zorunlu öğrenim sürecinde, toplumun bütün kesimlerini oluşturan bireylere, eğitim hakkının anayasal eşitlik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak kullandırılması gerekir. Toplumun alt sosyo-ekonomik tabakalarını oluşturan dezavantajlı aile çocuklarının zorunlu eğitim sürecinden ihtiyaçları doğrultusunda yararlandırılmaları için gerekli önlemlerin zamanında alınıp uygulanması hem yasal hem de yönetsel bir zorunluluktur. İşte bu nedenlerle bu araştırma bağlamında, yoksul ve dezavantajlı aile çocuklarının zorunlu eğitim sürecinde okullaşmalarını etkileyen sosyo-ekonomik ve sosyolojik değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, araştırma problemi aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir. Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, dezavantajlı aile çocuklarının

zorunlu eğitim süreçlerini etkileyen değişkenler nelerdir? Bu temel araştırma problemi doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- Dezavantajlı ailelerin, çocuklarının zorunlu eğitim süreçlerini etkileyen sosyo-ekonomik değişkenleri nelerdir?
- Dezavantajlı ailelerin, çocuklarının zorunlu eğitim süreçlerini etkileyen sosyolojik değişkenleri nelerdir?

2. Yöntem

“Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalara Mensup Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması” ilişkisel tarama modelinde tasarılan betimsel bir araştırmadır. Araştırma, dezavantajlı öğrencilerle ilgili var olan durumu tanımlamayı amaçlayan betimsel bir çalışmadır. Araştırma, 2017 yılında Erzincan’da yapılmıştır. Araştırmada, Özbaş ve Avcı’nın “Views of Families Related to Sociological and School-Based Variables that Affect Schooling Process of Children with Poor Families” (2013) adlı çalışmalarında kullandıkları anket yeniden revize edilerek kullanılmıştır. Araştırma anketinin temel olarak değiştirilme nedeni, Türkiye’de 2012-2013 Öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan zorunlu, 4+4+4 kademeli eğitim sisteminin dezavantajlı sosyolojik tabakalarda hangi düzeyde gerçekleştirilebildiğini ortaya çıkarmaktır. Yeniden revize edilen anket, bu araştırmada “Dezavantajlı Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Anketi” olarak geliştirilmiştir. Yeni ankette, yoksulluğun yarattığı dezavantajlılığın, öğrencilerin zorunlu eğitim süreçlerinde sosyo-ekonomik ve sosyolojik açıdan hangi etkilere neden olabileceği ile ilgili kuramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anketin geliştirilmesi sürecinde; öncelikle yoksul ve dezavantajlı sosyolojik tabakalar belirlenmiştir. Erzincan Valiliği ile İl Aile ve Sosyal Politikalar, Milli Eğitim ve Emniyet Müdürlüklerinden yoksul ve dezavantajlı sosyal çevreler hakkında bilgiler alınmıştır. Erzincan iline bağlı Ersevenler, Hocabey ve İzzetpaşa mahalleleri ile Yoğurtlu beldesinde bulunan 4 ilköğretim ve 3 ortaokulun yöneticileri, 28 öğrenci ailesi ile mahalle muhtarları ve belde belediye başkanı ile görüşülmüştür. Araştırmacının 2010 yılından 2017 yılına kadar bu araştırma çevresinde yaptığı çalışmalardan da referans kaynağı olarak yararlanılmıştır. Dezavantajlı bu sosyolojik tabaka ve çevrelerde, okullarında devamsızlık problemleri bulunan öğrenciler tespit edilmiştir. Sosyal bileşenlerden alınan görüşler doğrultusunda; ilk olarak dezavantajlı ailelerin sosyo-ekonomik değişkenleri belirlenmiş; ardından dezavantajlı aile sosyolojik özellikleri saptanmıştır. Taslak olarak oluşturulan anketin kapsam geçerliliği, sosyolog ve eğitim bilimciler tarafından incelenmiştir. İncelemeler sonucu anketin teorik çerçevesi oluşturulmuştur.

Araştırma anketinin teorik çerçevesini oluşturan maddelerinin güvenilirlik düzeyinin ne olduğunun saptanması amacıyla 8-17 Aralık 2016 tarihleri arasında ilk, 3-16 Ocak 2017 tarihleri arasında 2. uygulamalar yapılmıştır. Uygulamalara, 34 dezavantajlı öğrenci ailesi katılmıştır. Önce, her bir maddenin ilk ve 2. uygulamalarına ailelerin verdiği cevaplar kaydedilmiştir. Daha sonra maddelere göre farklılık ve benzerlikler karşılaştırılmıştır. Benzer cevapların ortalamalarına göre anketin genel güvenilirlik düzeyinin % 87,3 olduğu bulunmuştur. Çift faktörlü olduğu hesaplanan orijinal ankette ise anketin birinci faktörü olan “yoksul aile sosyolojik özellikleri” faktörü için güvenilirlik düzeyinin % 87; anketin ikinci faktörü olan “yoksul aile çocukları okul yaşantıları” faktörü için ise güvenilirlik düzeyinin % 84 olduğu bulunmuştur (Özbaş ve Avcı, 2013). Ankette ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin 8, sosyolojik özelliklerine ilişkin ise 11 madde yer almıştır. Anketin Erzincan Valiliğinden alınan izinle 104 aile ortamında yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanması sağlanmıştır.

Ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin betimsel veriler frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları dikkate alınarak çözümlenmiştir. Ailelerin sosyolojik özelliklerine ilişkin veriler ise 3’lü derecelendirme yaklaşımıyla analiz edilmiştir. 3’lü derecelendirme yaklaşımı, ailelerin anket maddelerine verdiği cevaplardan hareketle belirlenmiştir. 3’lü derecelendirme sisteminde hayır (1), kısmen (2) ve evet (3) şeklinde puanlandırılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırma bulguları, dezavantajlı ailelerin çocuklarının okul yaşantılarını etkileyen sosyo-ekonomik ve sosyolojik özelliklerine ilişkin veriler analiz edilerek yorumlanmıştır.

Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalara Mensup Ailelerde Çocukların Zorunlu Eğitim Süreçlerini Etkileyen Sosyo-Ekonomik Değişkenler

Tablo 1’de görüldüğü gibi dezavantajlı ailelerde, annelerin % 42’den fazlası okuryazar bile değilken; % 13.5’i ise yalnızca okuryazar olduğunu belirtmektedir. Bu bulgulara göre ilköğretim mezunu dahi olamayan dezavantajlı annelerin oranı yaklaşık % 56’yı bulmaktadır. Bu araştırma bulgusu, dezavantajlı sosyolojik çevrelerde yetişkin eğitimi faaliyet-

lerinin olmadığı da vurgusudur. İlkokul mezunu anne oranı ise % 36, ortaokul mezunu anne oranı, yalnızca % 6 civarındadır. Lise mezunu anne oranı ise yok denecek kadar azdır. Üniversite mezunu olan hem anne hem de baba hiç yoktur. Dezavantajlı öğrencilerin yoğunlaştığı sosyolojik tabakalarda baba öğrenim düzeyinin anne öğreniminden daha yüksek olduğu görülmektedir. Okuryazar olmayan baba oranı % 11.5 iken yalnızca okuryazar olan baba oranı da aynıdır. Bu bulgu, anne oranından çok daha az bile olsa dezavantajlı tabakalarda ilkökul mezunu olmayan baba oranlarının % 23 olduğunu ortaya koymaktadır. İlkokul mezunu baba oranı yaklaşık % 60; ortaokul mezunu oranı ise % 11.5 kadardır. Anne de olduğu gibi babaların da lise mezunu oranı yok denecek kadar azdır. Araştırma bulgularına göre, annelerin tamamına yakını ev hanımı (% 97.1), yani işsizdir. Anne istihdamsızlığının en büyük nedeni, annelerin öğrenim döneminde eğitim imkânlarından yoksun kalmalarıdır.

Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda öğrencilerin babalarının önemli bir oranı (% 37) işsizdir. Annelerin de blok halindeki işsizlikleri dikkate alındığında, dezavantajlı çevrelerde işsizlik oranlarının oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Dezavantajlı öğrencilerin babalarında, işsizlikten sonra en büyük oran % 29 ile serbest meslek türündedir. Serbest meslek sahipliği daha çok gündelik ve mevsimlik ya da vasıfsız işlerle ilgili geçici istihdamı işaret etmektedir. İşçi olanların oranı % 17.3, çiftçi % 14 dolaylarındadır. Bu bulgulara göre, işsizlik oranları yüksek olsa bile ailede istihdamın babaya ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Ailelerin büyük bir çoğunluğu sosyal güvenceden yoksundur (% 76). Bu bulgu, istihdam edilenlerin % 61'inin sosyal güvenceden mahrum olduğunu; iş güvencesi, gelirin sürekliliği ve kalıcı istihdam imkânlarında da büyük problemler yarattığını ortaya koymaktadır. Ailelerin büyük bir çoğunluğunun 2+1 (% 42.3) ve 3+1 (% 31.7) şeklindeki evlerde ikamet ettikleri bulunmuştur. Aile büyüklükleri dikkate alındığında konutların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Ailelerin % 26'sının 3, % 25'inin 2, % 14'ünün 4, % 12.5'inin ise 5 çocukları olduğu görülmektedir. 104 Dezavantajlı ailede 8'den fazla çocuğu aileler de dikkate alındığında ortalama çocuk sayısının 4.01'den fazla olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara göre, ailede birey sayısı ebeveynle birlikte 6.01'den çoktur.

Tablo 1. Dezavantajlı Ailelerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri (N=104)

		f	%
Çocuk Sayısı	1	1	1
	2	26	25
	3	27	26
	4	14	13.50
	5	13	12.50
	6	10	9.60
	7	2	1.90
	8+	11	10.60
Aylık Gelir	Hiç	34	32.70
	0-300 TL	16	15.40
	301-500 TL	11	10.60
	501-750 TL	19	18.30
	751-1000 TL	9	8.70
	1001-1500 TL	15	14.40
Anne Mesleği	İşsiz	101	97.12
	İşçi	3	2.88
	Çiftçi	-	-
	Serbest Meslek	-	-
	Emekli	-	-
Baba Mesleği	İşsiz	38	36.50
	İşçi	18	17.30
	Çiftçi	15	14.40
	Serbest Meslek	30	28.80
	Emekli	3	2.90
Anne Öğrenim Durumu	Okuryazar değil	44	42.30
	Okuryazar	14	13.50
	İlkokul	37	35.60
	Ortaokul	6	5.80
	Lise	3	2.80

		f	%
Baba Öğrenim Durumu	Okuryazar değil	12	11.53
	Okuryazar	12	11.53
	İlkokul	62	59.61
	Ortaokul	12	11.53
	Lise	6	5.80
Oda Sayısı	1	18	17.30
	2	44	42.30
	3	33	31.70
	4	9	8.70
SGK Üyeliği	Var	25	24
	Yok	79	76

Dezavantajlı ailelerin yaklaşık 1/3'ü "hiç" gelire sahip değildir. Bu bulgu, en azından 34 dezavantajlı ailenin sosyal yardımlarla ve asgari düzeyde varlıklarını devam ettirebildiklerinin kanıtıdır. Dezavantajlı ailelerden; yalnızca % 14'ü 1001-1500 TL arasında aylık gelire sahipken; 104 aileden 1500 TL'nin üzerinde gelire sahip aileye rastlanmamıştır. Hiç aylık gelire sahip olmadığını belirten ailelerle birlikte 0-300 TL gelire sahip % 15, 301-500 TL % 11, 501-750 TL % 18 ve 751-1000 TL aylık gelir ifade eden aile oranı ise % 9'dur. Bu aylık gelir miktarları aile büyüklükleri de dikkate alındığında asgari düzeyde geçinebilmek açısından imkânsız bir sosyo-ekonomik durumu vurgulamaktadır. Bu bulgulara göre, ailelerden % 53'ü 1000 TL'nin altında aylık gelire sahiptir. 2017 Şubat ayı hesaplamalarına göre, Türkiye'de 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.502 TL, yoksulluk sınırı ise 4.894 TL'dir. Şubat 2017'ye göre, son 6 aylık mutfak enflasyonu artış oranı ise % 10.34'tür (TÜRK-İŞ, 2017). Dezavantajlı ailelerin hemen hemen tamamı açlık sınırlarının altında bir gelir düzeyine sahiptir. Bulgular, dezavantajlı sosyolojik tabakalarda ailelerin çocuklarının zorunlu eğitiminden çok en temel ve aynı zamanda en zorunlu fizyolojik ve güvenlik gereksinimleriyle diğer hayati fonksiyonlarını devam ettirecek harcamalara odaklanacaklarını göstermektedir.

Dezavantajlı Sosyolojik Tabakalara Mensup Ailelerde Çocukların Zorunlu Eğitim Süreçlerini Etkileyen Sosyolojik Değişkenler

Tablo 2. Dezavantajlı Ailelerin Sosyolojik Özellikleri (N=104)

No	Sorular	Hayır		Kısmen		Evet	
		f	%	f	%	f	%
1	Aylık gelir düzeyiniz yeterli mi?	82	78.8	15	14.4	7	6.7
2	Sosyal güvenceniz sürekli mi?	75	72.1	7	6.7	22	21.2
3	Görevliler ailenizin koşullarını belirledi mi?	61	58.7	7	6.7	36	34.6
4	Çocuğunuzu isteyerek okula gönderir misiniz?	18	17.3	2	1.9	84	80.8
5	Toplumdan soyutlanmışlık hissediyor musunuz?	64	61.5	19	18.3	21	20.2
6	Çocuğunuzun eğitimi geleceği için önemli mi?	10	9.6	2	1.9	92	88.5
7	Yönetim çocuğun eğitimini önemsiyor mu?	10	9.6	21	20.2	73	70.2
8	Çocuğunuza kamusal destek alıyor musunuz?	79	76	13	12.5	12	11.5
9	Çocuğun okul ihtiyaçları karşılanabiliyor mu?	56	53.8	29	27.9	19	18.3
10	Okul çocuğunuzun öncelikli bir ihtiyacı mı?	18	17.3	12	11.5	74	71.2
11	Çocuğa eşit eğitim imkânları sağlanıyor mu?	28	26.9	21	20.2	55	52.9

Tablo 2'de dezavantajlı ailelerin çocuklarının zorunlu eğitim sürecini etkileyen temel sosyolojik değişkenlerine yer verilmiştir. Araştırma bulgularına göre, dezavantajlı sosyolojik tabakalara mensubiyeti bulunan ailelerin tamamı, çocuklarının zorunlu eğitimi süresince doğrudan kamusal eğitim desteğine ihtiyaç duymaktadır. Ancak ailelerden % 76'sı çocukları için herhangi bir şekilde doğrudan kamusal eğitim desteği alamadıklarını; % 12.5'i kısmen alabildiklerini belirtmektedir. Dezavantajlı ailelerden; yalnızca % 11.5'i çocukları için doğrudan kamusal eğitim desteği alabildiklerini ifade etmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2016-2017 Öğretim Yılında, okul öncesi eğitim 2.860, ilkököl 3.440, ortaokul 4.000, ortaöğretim 4.000 ve temel lise için 3440 TL olmak üzere toplam 75.000 öğrenciye doğrudan kamusal eğitim desteği sağlamayı planlamıştır (2016a). Ancak Milli Eğitim Bakanlığının dezavantajlı aileler ve çocukları için yukarıda sıralanan okul tür ve kademelerinde doğrudan parasal kamusal eğitim desteği uygulamasına rastlanamamıştır. Dezavantajlı ailelere, çocuklarının eğitimi için kamusal eğitim desteği, Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) adıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) (2017) tarafından yapılmaktadır. Bu destek, temel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan, sosyal güven-

lik kurumuna tabi olmayan ve 3294 sayılı kanun kapsamında muhtaçlığı onaylanmış şartlı bir yardım programıdır. ŞEY programından ilk ve ortaokullardaki erkek çocukları her bir ay için 35 TL, kız çocukları 40 TL desteklenmektedir. Orta-öğretim için ise erkek çocuklarına aylık 50 TL, kızlara ise 60 TL destek verilmektedir. SYDV'nin destek programından okul öncesi eğitim öğrencilerine ne kadar destek verildiği ise belirlenmemiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın özel öğretim teşviğinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yaptığı destekle karşılaştırıldığında; olabildiğince yüksek olduğu dikkat çekicidir. MEB'in daha çok orta ve üst gelir gruplarına, SYDV'nin ise en alt düzey gelir gruplarına yaptığı kamusal eğitim desteğinin MEB açısından "sosyal adalet" ile "eğitimde fırsat ve imkân eşitliği" ilkelerinin ihlal edildiği anlamına geldiği açıktır (Özbaş, 2016). Bu süreçte, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın, sosyal adalet ilkesinin uygulanmasına verdiği desteğin; çok yetersiz de olsa dikkat çekici olduğunu kabul etmek gerekir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi dezavantajlı ailelerin yaklaşık % 80'i aylık gelir düzeylerinin geçinebilmek açısından yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgu, ailelerin çocuklarının zorunlu eğitiminden çok ekonomik yönden yaşamlarını nasıl sürdürebilecekleri problemini öncelleyeceklerini ortaya koymaktadır. Ailelerden % 72'si sosyal güvencelerinin olmadığı ya da süreksiz olduğunu belirtmektedir. Ailede sosyal güvencesizlik geçim problemleriyle birlikte mutlu bir yaşam için gelecek umutlarının kaybolmasına, sağlıklı ve güvenli yaşam dair birçok olumsuzluğun ortaya çıkmasına da neden olabilir.

Aileler, okul yöneticilerinin ya da eğitimle ilgili diğer görevlilerin, öğrencilerin yaşam koşullarını aile ortamında yeterince tespit etmediklerini belirtmektedir (% 59). Bu bulgu, dezavantajlı öğrenci ailelerinin; öznel yaşam koşullarının tespit edilemediğinin kanıtıdır. Ailelerden büyük çoğunluğu çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılayamadığını ifade etmektedir (% 54). Dezavantajlı ailelerin çocuklarının eğitimi için en olumlu yönde görüş belirttikleri durum: "Çocuklarının eğitiminin, onların geleceği için önemli" olduğunu vurgulamalarıdır (% 89). Ayrıca aileler, çocuklarını, kendi istekleriyle okula gönderdiklerini belirtmektedir (% 81). Ailelerin okulu, çocuklarının öncelikli bir ihtiyacı olarak gördükleri anlaşılmaktadır (% 71). Dezavantajlı aileler, kamu yönetiminin çocuklarının eğitimini önemseydiğini düşündükleri (% 70) belirlenmiştir. Ancak bu görüş, çocuğun eğitime kamusal desteğin yeterince sağlanamaması (% 76) görüşü ile karşılaştırıldığında, dezavantajlı ailelerin kamu yönetimine olan güven ve iyimserliklerinin vurgusu şeklinde yorumlanabilir. Bu iyimser ve olumlu tutumu, dezavantajlı aile çocuklarına okullarında eşit eğitim imkânları sağlanması (% 53) görüşü de belli bir oranda teyit etmektedir. Dezavantajlı ailelerin yaklaşık % 62'si yaşadıkları genel toplumsal çevreden soyutlanmışlık hissetmezken, % 18'inin kısmen % 20'sinin ise tam anlamıyla soyutlanmışlık duygusuna kapılmaları dikkat çekicidir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre, dezavantajlı sosyolojik tabakaların tamamının aylık gelir düzeyleri açlık sınırlarının altındadır. Bu araştırmanın en çarpıcı sonuçları dezavantajlı sosyolojik tabakalara mensup ailelerde ebeveynin öğrenim düzeylerindeki yetersizliklerle ilgilidir. Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, annelerin yarısından çoğu ilkökul mezunu bile değildir. Hiç öğrenim görmemiş; yani okuryazar dahi olmayan annelerin oranı dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Özellikle anne öğrenim düzeyinin yetersizliği dezavantajlı sosyolojik tabakalara mensup aile çocukları üzerinde okula ilgisizlik ve devamsızlık problemleri yaratmaktadır. Dezavantajlı ebeveynin; kendi dönemlerinde zorunlu eğitimde okullaşmaları sağlanamamış; aynı şekilde çocuklarının da zorunlu eğitim sürecinde okullaşma problemleri devam etmiştir. En alt düzey sosyolojik tabakalarda, ebeveynin orta ve yükseköğretime erişimi sağlanamamakta; çocukları da aynı öğrenim kademelerinde; özellikle zorunlu ortaokul ve liselerde okullaşamamaktadır. Bu araştırma sonucu, dezavantajlılığın nesiller boyu aktarıla gelen "sosyo-genetik" bir problem olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk ya da dezavantajlılığın nesiller boyu devam eden sosyal bir problem olduğunu birçok araştırma sonucu da doğrulamaktadır (Adaman ve Keyder, 2005; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi, 2014; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011; Boztepe, 2015; Combat Poverty Agency, 2002; Dahl ve Lochner, 2005; Doğan, 2008; OECD, 2016c; Özabacı ve Acat, 2005; Özbaş, 2010).

Dezavantajlı ailelerde zamanla ve gittikçe artan oranlarda sosyal güvenceden yoksunluk dikkat çekmektedir. Dezavantajlı sosyolojik çevrelerde annelerin tamamına yakını ev hanımıdır. Anneler istihdam olanaklarından yoksundur. Bunun en büyük nedeni, annelerin öğrenim durumunun yetersizliğidir. Babalarda işsizlik oranı oldukça yüksektir. Babaların istihdamında eğitimin etkisinin olmadığı saptanmıştır. Baba istihdamında, daha çok gündelik işlerin ağırlıklı bir oran taşıdığı, vasıfsız istihdamın egemen olduğu işçilik uygulaması ve serbest meslek türü yaygındır. Araştırmada kayıtlı istihdamın istismar edildiği, sosyal güvenliğin ve iş güvencesinin olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bu araştırma sonuçları ile dezavantajlı sosyolojik tabakalarda hem ilkokul hem ortaokul ve hem de ortaöğretimde “tam zamanlı okullaşmanın” ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle gelirin süreksizliği ile sosyal güvenceden yoksun olmanın olumsuz etkiler yarattığı saptanmıştır. Dezavantajlı öğrencilerin ortaöğretime erişimi ilk ve ortaokullara göre çok daha düşüktür. Bu araştırma sonuçlarına benzer şekilde birçok araştırma sonucu da ailelerinin olumsuz sosyo-ekonomik özelliklerinin; zorunlu eğitim öğrencilerinin okullaşmaları üzerinde negatif etkiler yarattığını ortaya çıkarmıştır. Dezavantajlı ailelerin gelirlerinin yetersizlik ya da süreksizliği, ebeveynlerin; çoğunlukla da annelerin düşük öğrenim durumları, sosyal güvenceden yoksunlukları, yaşadıkları sosyal çevrelerin imkânsızlıkları gibi sosyo-ekonomik değişkenleri, çocuklarının ortaöğretime erişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi, 2014; Bakış, Levent, İnel ve Polat, 2009; Çınar, 2015; ERG Eğitim Reformu Girişimi, 2009; Eurostat, 2000; Özbaş, 2017; Sal, 2015). Zorunlu eğitim sürecini sosyal adalet ve eşitlik ilkelerinden yoksun bırakan en önemli olumsuzluklar, öğrencilerin; bizatihi kendilerine ait olan değişkenler değil; ailelerine ait olan işsizlik, sosyal güvenceden yoksunluk, eğitimsizlik ve sosyal yaşam çevrelerine ilişkin imkânsızlıklarıdır.

Dezavantajlı ailelerde ortalama aile büyüklükleri de dikkate alındığında konutların yetersizliği problemi vardır. Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda aileler, gelir yokluğu ya da yetersizliklerinden dolayı çocuklarının zorunlu eğitiminden çok hem kendilerinin hem de çocuklarının temel fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerini önemsemektedirler. Dezavantajlı ailelerin, teorik olarak, çocuklarının eğitimini önemsedikleri, çocuklarını kendi istekleriyle okula gönderdiklerini belirtmelerine rağmen dezavantajlı öğrencilerin devamsızlık problemleri dikkat çekmektedir. Ebeveynin, özellikle annenin eğitimsizliği, sosyal güvencesizlik, gelirin hiç, süreksiz ya da yetersiz oluşu, açlık sınırlarının çok altında yaşam koşulları dezavantajlı ailelerin bulunduğu sosyolojik tabakalarda öğrencilerin zorunlu eğitimini önemsizleştirmiştir.

“Dezavantajlı Sosyolojik Tabakaların Zorunlu Eğitimde Okullaşma Engelleri” araştırmasından elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, zorunlu eğitim çağ nüfusu öğrencilerinin, yapılacak ihtiyaç analizleri doğrultusunda, bireysel bazda, çok yönlü olarak tanınmaları sağlanmalıdır.
- Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, sosyal güvencenin ve gelirin süreklilik kazanması açısından, ebeveyn ihtiyaç ve ilgileri yönünde istihdam odaklı yetişkin eğitimi verilmelidir.
- Çocukluk döneminde zorunlu eğitim sürecinden yararlanamamış dezavantajlı ebeveynin; özellikle annenin yaşam boyu eğitim kapsamında, işlevsel okuryazarlık yeterlikleri açısından kendini geliştirebilmesine imkân sağlanmalıdır.
- Dezavantajlı sosyolojik tabakalarda, öğrencilere beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için, kahvaltı ve öğle yemeği verilmeli; bu uygulamanın evlerinde de devam etmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Sosyolojik tabakalar arasında eşitsizlikler yaratan “adrese dayalı nüfus kayıt sistemi” uygulamasında, hakkaniyet, sosyal adalet ve imkân eşitliğine dayalı değişiklikler yapılarak dezavantajlı öğrencilerin, gecekondü semtleri, kentlerin kenar mahalleleri ya da varoşlarından, kent merkezlerindeki okullarda da öğrenim görmelerine fırsat verilmelidir.
- Dezavantajlı öğrencilerin öğrenim gördüğü okulların eğitim ve okul yönetimi bilim uzmanlarınca yönetimi sağlanmalı; ayrıca çok yönlü gelişim açısından okullarda psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve hekim istihdam edilmelidir.
- Dezavantajlı öğrencilere, aile ortamında öğretim teknolojileri desteği, internet erişimi, aile-okul etkileşimini sağlayacak kaynak ya da danışman öğretmen desteği sağlanmalıdır.
- Dezavantajlı sosyal çevrelerde okulların, örgün eğitim süreleri dışında da tam gün esasında, açık bulunmaları sağlanarak, öğrencilerin etüt saatleri, işbirlikli ve bireysel öğretim uygulamaları ile uzman desteğinde akademik yönden gelişmeleri sağlanmalıdır.
- Yasal ve yönetsel düzenlemelere rağmen, ekonomik, sosyal ve cinsel istismar gibi nedenlerle zorunlu eğitim sürecinin engellenmesi hallerinde dezavantajlı öğrencilerin; bizatihi kendilerinin temel insan hak ve özgürlükleri ile kamu yararı dikkate alınarak devlet korumasında eğitimlerini tamamlamaları temin edilmelidir.
- Türkiye’de, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yoksul, dezavantajlı ya da alt düzey sosyolojik tabakalardaki ailelere, çocuklarının zorunlu eğitimi süresince, doğrudan kamusal eğitim desteği vermesi sağlanmalıdır.

5. Kaynakça

- Acar, H. (2006). Sokak çocuklarına yönelik hizmetlerin değerlendirilmesi: sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

- Adaman, F. & Keyder, Ç. (2005). Poverty and social exclusion experienced in slum and collapsed areas of big provinces in Turkey (Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma). Ankara: Ministry of Labor and Social Security and European Commission Delegation of Turkey.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi. (2014). Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin değerlendirilmesi projesi araştırma sonuç raporu. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Akpolat, Y. (2007). Durkheim’den Giddens’a pozitivist sosyoloji. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, 2, ss. 53-87.
- Alıcı, S. (2002). Türkiye’de yoksulluğun sosyo ekonomik analizi. (Editör: Coşkun Can AKTAN). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4, 2, 60-76.
- Bakış, O., Levent, H., İnel, A. ve Polat, S. (2009). Türkiye’de eğitime erişimin belirleyicileri. Türkiye’de Eğitimde Eşitliğin Geliştirilmesi İçin Verilere Dayalı Savunu Projesi Araştırma Raporu. İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. eğitimreformugirisimi.org Erişim Tarihi: 12.10.2017
- Boztepe, V. (2015). Bir sosyal dışlanma biçimi olarak yoksulluğun Türkiye’deki televizyon haberlerine yansımaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı Radyo TV Bilim Dalı, İstanbul.
- Combat Poverty Agency. (2002). Teaching in an area of socio-economic disadvantage - a case study of an elective module for third year student teachers. Combat Poverty Agency Working for the Prevention and Elimination of Poverty. Ireland: Dublin. http://www.cpa.ie/publications/TeachingInAnAreaOfSocioEconomicDisadvantage_2002.pdf Retrieved on 17 February-2017.
- Çınar, H. (2015). 2000-2012 Döneminde Türkiye’de yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunsalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Dahl, G. & Lochner, L. (2005). The impact of family income on child achievement. (Discussion Paper No. 1305-05). Madison, WI: University of Wisconsin-Madison.
- Doğan, E. (2008). Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk siyaseti: Türkiye sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- ERG Eğitim Reformu Girişimi. (2009). Eğitimde eşitlik politika analizi ve öneriler. İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi.
- Eurostat. (2000). European social statistics: Income, poverty and social exclusion. Luxembourg: Eurostat.
- Giddens, A. (1997). Sociology (3rd edition). Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2005). Sosyal teorinin temel problemleri. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gökçe, B.(1971). Gecekondu gençliği. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2009). SETA rapor: Türkiye’de milli eğitim sistemi yapısal sorunlar ve öneriler. SETA-Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara. www.setav.org info@setav.org Erişim Tarihi: 27.01.2017
- Gürel, S. (2001). Türkiye’de göç ve bütünleşme sorunsalı, 21. yüzyılın karşısında kent ve insan. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Güvenç, B. (1997). Göç olgusu ve Türk toplumu. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996, Mersin. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları (ss. 21-25).
- Hartmann, K. (2014). Küresel çarkın dışında kalanlar tüketim toplumundaki yeni fakirlik. (Çeviren: Etem Levent Bakaç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jäntti, M. & Danziger, S. (2000). Income poverty in advanced countries. In Atkinson, A. B. and F. Bourguignon (Eds.). Handbook of Income Distribution, Chapter 9 (pp. 309-378). Amsterdam: North-Holland.
- Jesuit, D. & Smeeding, T. (2002). Poverty levels in the developed world. LIS Working Paper Series, No. 321. Provided in Cooperation with: Luxembourg Income Study (LIS). net/10419/160993 WWW.ECONSTOR.EU Retrieved on 6 September 2017.
- Koenig, S. (2000). Sosyoloji. (Çev: S. Sucu ve O. Aykaç). İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları.
- Kutluca, K. (2012). Türkiye’de açlık ve yoksulluk sınırının bölgesel analizi (2009-2011). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ankara.
- Machin, S. (2006). Social disadvantage and education experiences. OECD Social, Employment And Migration Working Papers. DELSA/ELSA/WD/SEM (2006)1, JEL Classification; I21; I28; I38. France: Paris. <http://www.oecd.org/els> <http://www.oecd.org/org/els/workingpapers> Retrieved on 9 September 2017.
- MEB. (2016a). 2016-2017 Öğretim yılı eğitim ve öğretim desteği başvuru ve yerleştirme e-kılavuzu. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü. Ankara.
- MEB. (2016b). Uluslararası öğrenci değerlendirme programı PISA 2015 ulusal raporu. (Hazırlayanlar: Umut Erkin TAŞ, Özge ARICI, Hatun Betül ÖZERKAN ve Barış ÖZGÜRLÜK). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- OECD. (2016a). PISA 2015 Assessment and analytical framework: science, reading, mathematic and financial literacy. Paris: PISA, OECD Publishing.
- OECD, (2016b). PISA 2015 results (Volume I): Excellence and equity in education. Paris: PISA, OECD Publishing.

- OECD, (2016c). PISA 2015 results (Volume II): Policies and practices for successful schools. PISA, OECD Publishing, Paris.
- Özabacı, N. ve Acat, M. B. (2005). Sosyo ekonomik çevreye göre ilköğretim öğrencilerinin başarısızlık nedenleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 1, 145-170.
- Özbaş, M. (2010). İlköğretim okullarında öğrenci devamsızlığının nedenleri - The reasons of absenteeism in primary schools. Eğitim ve Bilim – Education and Science, 35, 156, ss. 32-44.
- Özbaş, M. (2011). İlköğretim okullarının sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı özelliklere sahip öğrenci ailelerinin eğitim ihtiyaçlarını karşılama düzeyine ilişkin veli algıları - Perception of Parents related to the elementary education schools' level of meeting the ends of student families that have socio-economic disadvantages. EYFOR II. EĞİTİM YÖNETİMİ FORUMU 2023'e Doğru Eğitim Liderliği. EYFOR II. BİLDİRİLER KİTABI (ss. 60-70), EYUDER Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, 22 Ekim 2011 Başkent Öğretmenevi, Ankara.
- Özbaş, M. (2015). Personal and familial properties of street children – street children: the forgotten or not remembered ones. Journal of Education and Learning; Vol. 4, No. 1; 2015. ISSN 1927-5250 E-ISSN 1927-5269. Published by Canadian Center of Science and Education. 4, 1, pp. 97-107. doi: 10.5539/jel.v4n1P97. URL: <http://dx.doi.org/10.5539/jel.v4n1P97>
- Özbaş, M. (2016). Sokak çocuklarının sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin aile görüşleri. (Editörler: Hayrettin ÖKÇESİZ, Gülriz UYGUR, E. İrem AKI ve Nadire ÖZDEMİR. Editör Yardımcıları: Elif Çağla YILDIZ ve Duygu HATİPOĞLU). HFSA Hukuk Felsefi ve Sosyolojisi Arkivi. "Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-VII" Sempozyumu. İstanbul Barosu - HFSA Bildiriler (İstanbul). 27. Kitap (ss. 313-325). Genel Yayın Sıra No: 2016/12. ISBN: ISBN 978-605--9446-02-0. Yayın Sertifika No: 12457. www.istanbulbarosu.org.tr • dergi@istanbulbarosu.org.tr İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Özbaş, M. (2017). Yoksulluk ve Romanlar: En çok ihmal edilenler. ISBN No: 978-605-9221-56-6 e-posta: info@siyasalkitap.com <http://www.siyasalkitap.com> Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Özbaş, M. & Avcı, M. (2013). Yoksul aile çocuklarının okullaşma sürecine etki eden sosyolojik ve okul kaynaklı değişkenler - Views of families related to sociological and school-based variables that affect schooling process of children with poor families. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi - The Journal of International Social Research, 6 (26), 403-413.
- Özdener, O. E. (2010). Adana ili toplumsal destek merkezi kayıt tabanlı 7-15 yaş grubu çalışan çocukların sağlık ve sosyal durumlarının değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Adana.
- Rifkin, J. & Howard, T. (1997). Dünyaya yeni bir bakış (2. Baskı). (Çev. Hakan Okay). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sal, Ö. (2015). Zorunlu göç ve kentleşme "Siirt örneği". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Muğla.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. (2017). Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sağlık ve Düzenli Yardımlar Daire Başkanlığı. Ankara.
- TÜRK-İŞ. (2017). Şubat 2017 açık ve yoksulluk sınırı. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu TÜRK-İŞ Haber Bülteni, ss. 1-6. 24 Şubat 2017. [facebook.com/turkiskonfederasyonu](https://www.facebook.com/turkiskonfederasyonu) | twitter.com/turkiskonf | www.turkis.org.tr Erişim Tarihi: 27.02.2017